



Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:17.05.2020 ✓Accepted/Kabul:21.07.2020

DOI:10.30794/pausbed.739034

Araştırma Makalesi/ Research Article

Bilir, H. ve Şahin, M. (2021). "Politik Ekonomiye Schumpeterci Bir Bakış: Kapitalizm Ve Siyasi Elitler" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 43, Denizli, ss. 263-276.

POLİTİK EKONOMİYE SCHUMPETERCİ BİR BAKIŞ: KAPİTALİZM VE SİYASİ ELİTLER

Hüsnü BİLİR*, Mehmet ŞAHİN**

Öz

Bu çalışmanın amacı Schumpeter'in elit modelinin politik ekonomisini incelemektir. Elitlerin kapitalizm içindeki rolünü anlamaya çalışan Schumpeterci yaklaşımın demokrasi teorileri bağlamındaki incelenmesine yer verilecektir. Demokrasi teorileri anlatımı ile başlayan çalışmada daha sonra sırasıyla Schumpeter'in ekonomik ve siyasi analizlerine yer verilecektir. Daha sonra bunlar arasında bağlantı kurularak günümüz politik ekonomi literatürünü nasıl etkilediğinden bahsedilecektir. Çalışmada gösterilmek istenen ana fikir, kapitalizmi evrimsel ve devingen bir sistem olarak ele alan Schumpeter'in siyasi analizinde elitlerin rolü ile ekonomik analizindeki müteşebbislerin rolünün örtüştüğü, bu nedenle elit analizinin kapitalizm analizinden ayrı ele alınamayacağıdır. Ayrıca günümüzün Sorumluluk modeli ve Yetkilendirme modeline dayanan demokrasi anlayışının temelini Schumpeterci gelenekten geldiği de ifade edilecektir. Dolayısıyla bu modeller salt siyaset teorilerinden ziyade ekonomik modellerin yardımıyla açıklanmalıdır. Böylelikle Schumpeter'in elit analizini politik ekonomi bağlamında ele alınarak, bilhassa Türkçe literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Schumpeter, Elit Teorileri, Kapitalizm ve Sosyalizm, Demokrasi Teorileri.*

A SCHUMPETERIAN APPROACH TO POLITICAL ECONOMY: CAPITALISM AND POLITICAL ELITES

Abstract

The purpose of this study is to examine the political economy of Schumpeter's elite model. The Schumpeterian approach that seeks to understand the elites in capitalism will be examined in the context of democracy theories. Having narrated democracy theories, Schumpeter's economic and political analyses will take place respectively. This will be followed by narrating how he influenced contemporary political economy literature by linking one another. The main theme of the study is to demonstrate that the role of elites in political analysis corresponds to the role of entrepreneurs in economic analysis and consequently the elite analysis can't be discussed separately in Schumpeter who approaches capitalism as an evolutionary and dynamic system. Also it will be argued that the Accountability Model and the Authorization Model of democracies roots to the Schumpeterian tradition. Thus, these models should be explained not only by sole political theories but also by economic models. In this regard, the aim of this study is to contribute to the Turkish literature by reviewing Schumpeter's elite analysis in the context of political economy.

Key Words: *Schumpeter, Elite Theories, Capitalism and Socialism, Democracy Theories.*

*Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, AKSARAY.
e-posta: husnu_bilir@hotmail.com (<https://orcid.org/0000-0001-9602-8267>)

** Arş.Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, AKSARAY.
e-posta: mesahin@alumni.bilkent.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-0142-6666>)

1. GİRİŞ

Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) yaşadığı dönemin en büyük iktisatçılarından biri olarak nitelendirilmektedir (Hoselitz, 1951: v). Temel eserleri arasında İktisadi Gelişme Teorisi (The Theory of Economic Development) (1911), Vergi Devletinin Krizi (The Crisis of the Tax State) (1918), Emperyalizmlerin Sosyolojisi (The Sociology of Imperialisms) (1918-1919), İş Çevrimleri (Business Cycles) (1939), Kapitalizm, Sosyalizm, Demokrasi (Capitalism, Socialism, Democracy) (1942) ve İktisadi Analiz Tarihi (*History of Economic Analysis*) (1954) sayılabilir. Ancak Schumpeter'i salt iktisatçı olarak görmek hatalı olacaktır. Zira o esasında politik ekonominin en önemli temsilcilerinden biridir. Schumpeter, bilhassa liberalizm ile birlikte gelen iktisat ve politikanın ayrı kulvarlar olduğu düşüncenin aksine iktisadi sistemlerin her birinin politik karşılığının da olduğunu göstererek iktisadın politik ekonomi bağlamında incelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu bakımdan sadece iktisada değil, siyaset bilimine de yön vermiş bir isimdir Schumpeter. Onun bilhassa elit analizi, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren siyaset bilimi literatüründeki önemli çalışmaların temelini atmıştır. O kadar ki, günümüz elit teorileri içinde (neo)-Schumpeterci akımlar mevcuttur.

Ancak siyaset bilimi ve iktisat literatürlerinin özellikle Soğuk Savaş döneminde birbirlerinden bağımsız olarak hareket etmeleri, hatta bir ölçüde birbirlerini dışlamaları yüzünden Schumpeter'in iktisat modeli ile elit modeli birbirinden farklı gelişmiştir. Bu makale ise iki disiplin arasındaki sağlıklar diyaloguna engel olmayı amaçlamaktadır. Zira politik ekonomi, esasında klasik iktisatçıların temel dayanak noktasıdır ve Schumpeter belki de bu geleneğin (en azından Soğuk Savaş sürecindeki araya kadar) son temsilcilerinden olmuştur.

Bu noktadan hareketle, çalışmanın çıkış noktası Schumpeter'in elit analizini politik ekonomi bağlamında ele almaktır. Mevcut literatürde –bilhassa Türkçe literatürde- Schumpeter'in elit analizi sadece demokrasi teorileri çerçevesinde ele alınmakta ve diğer demokrasi teorilerinden ayrışan ya da örtüşen özellikleri temelinde bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu çalışmalarda Schumpeter'in elit analizinin ekonomik analiziyle ilişkisi üzerinde durulmamaktadır. Bu durum da kapitalizmi evrimsel ve devingen bir sistem olarak ele alan ve kapitalizmin toplumsal gelişimin bir aşaması olduğunu belirten Schumpeter'in analizindeki bütünsel bakış açısının gözden kaçmasına neden olmaktadır. Kapitalizm analizinde Schumpeter kurumsal, tarihsel ve kültürel unsurlardan sıklıkla söz etmekte ve kapitalizmin salt ekonomik bir sistem olarak kavranamayacağını vurgulamaktadır. Kapitalizmin daha önceki sistem olan emperyalizmden farkı barışçıl bir rekabet sistemi üzerine temellenmesidir ve söz konusu rekabet bir yandan sistemin ilerlemesi için itici gücü oluştururken, diğer yandan sistemin sonunun gelmesine sebebiyet verebilecektir. Ekonomik alanda rekabet barışçıl müteşebbisler arasında gerçekleşirken, siyasi alandaki rekabet elitler arasındadır. Bu bakımdan Schumpeter'in analizinde elitler “politik müteşebbisler” olarak nitelendirilebilir. Zira Schumpeter'in ekonomik analizinde serbest rekabet firmalar arasındaki rekabet aracılığıyla kamu menfaatini azamileştirirken, politikacılar arasındaki rekabet de politik süreçlerdeki faydayı azamileştirmektedir. Diğer bir ifadeyle, serbest piyasa ekonomisindeki Görünmez El metaforunun işlevini siyasi arenada elitler üstlenmekte ve elitlerin politik arenadaki rekabeti kamu yararına işlemekte ve kamu yararı aslında bu rekabetçi sürecin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla Schumpeter'in analizinde elitlerin siyasi alandaki rolü ile müteşebbislerin ekonomik alandaki rolü örtüşmektedir. Bu çalışmanın mevcut diğer çalışmalardan farkı Schumpeter'in elit analizini sadece demokrasi teorileri bağlamında değil, Schumpeter'in kapitalizm analizi bağlamında ele almasıdır. Bu bakımdan çalışmada ilk olarak demokrasi teorilerinin genel çerçevesi çizilecektir. Üçüncü bölümde Schumpeter'in iktisadi sistemler analizi geniş biçimde incelenecek ve kapitalizmin evrimsel ve devingen bir süreç olarak ele alındığına dikkat çekilecektir. Dördüncü bölümde ise Schumpeter'in analizinde elitlerin rolü ele alınacak ve müteşebbislerin rolü ile elitlerin rolü arasındaki benzerlik vurgulanacaktır. Son olarak da Schumpeter'in kurduğu politik ekonomik modelin günümüzdeki etkisi tartışılacaktır. Çalışma düşünce tarihine katkı sunmayı amaçlaması bakımından nitel olarak betimleyici bir yöntem takip edilecektir. Bu bakımdan Schumpeter'in çalışmalarının yanı sıra onun hakkında yapılan çalışmalar da araştırmanın önemli kaynağını oluşturacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Elit teorileri çalışmaları esasında yirminci yüzyılın başına kadar uzanmaktadır. Mosca (1939) ve Pareto (1968) bu dönemde elit modellemesi ortaya koymuş ve genel olarak cumhuriyetçi elitlerle monarşist elitlerin birbirlerinden farklı değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ancak elitler hakkındaki çalışmalar Schumpeter'in 1942 yılındaki meşhur çalışması olan *Kapitalizm, Sosyalizm, Demokrasi (Capitalism, Socialism, Democracy)* haricinde iki dünya savaşı ve arkasından gelen Soğuk Savaş süresince büyük ölçüde geri planda kalmıştır. Zira bu dönemde ya toplum-merkezci çoğulcu paradigmlar ya da sınıf temelli Marksist analizler siyaset bilimi literatüründe hâkim hale gelmiş, böylece elit yaklaşımları geri planda kalmıştır (Field et al., 1990: 149). Elitler üzerine çalışmalar ancak kapitalizmin çeşitlenmesi ve farklı demokrasi türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte 1970'li yıllardan itibaren yeniden canlanmaya başlamıştır. Özellikle Field ve Higley'in (1973) Schumpeter'in elit modelini devam ettirme çalışmaları ikinci nesil elit teorilerinin doğmasına yol açmıştır. Bu dönemde ağırlıklı olarak demokrasiler arasındaki farklılıklar üzerinde durulmuştur. Burton ve Higley elit kaynaklarını (1987) ve dönüşümlerini (2001) anlamaya çalışırken Pakulski (2012) farklı bir yol çizerek elit teorilerinin Weberyan yorumunu yapmaya çalışmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte ise yarı demokratik ve otoriter rejimlerin elit yapıları incelenmeye çalışılmıştır (Svolik, 2009; Zuba, 2016). Bahsi geçen çalışmaların birbirini tamamlayan ve yarışan özellikleri olmakla birlikte son tahlilde büyük çoğunluğu Schumpeter'in elit modellemesinden hareketle kurgulanmıştır. Bu bakımdan Schumpeter'in elit literatürdeki yeri yadsınamaz. Çalışmaların tamamına yakınında Schumpeter'in isminin bulunması ilk olarak onu anlamayı gerekli kılmaktadır. Bu makale de Schumpeter'in literatürdeki ağırlığını göz önünde bulundurarak nispeten eksik bulunan Türkçe literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

3. DEMOKRASİ TEORİLERİ

Demokrasi ve kapitalizm politik ekonomi açısından birbiriyle semiyotik ilişkisi olan sistem olarak düşünülmektedir. Milton Friedman'ın meşhur kitabı *Capitalism and Freedom'dan* (Kapitalizm ve Özgürlük) (1962) beri bilhassa liberal demokrasi ve kapitalizmin birlikte yürüyen sistemler olduğu görüşü hâkim hale gelmiştir. Buna göre ekonomik özgürlük siyasi özgürlüğün ön koşuludur ki ilerleyen yıllarda yapılan çalışmalar bunu kanıtlayacak bulgular ortaya koymuştur (Haan and Sturm, 2003; Rode and Gwartney, 2012).

Friedman'ın yaşadığı dönem için böylesine bir ilişki şaşırtıcı olmaz. Gerçekten de bilhassa Soğuk Savaş döneminde demokratik rejimler kapitalizm ile özdeş hale gelirken, otoriter rejimlerin daha kapalı ekonomik sistemler haline geldiği gözlemlenmiştir. Ancak tarihsel analizler ve daha eski çalışmalar bize farklı süreçler göstermektedir. Zira ne demokrasi doktrini bir anda toplumlara yerleşmiştir, ne de kapitalizm doğası gereği her zaman bireysel özgürlüklerin güvencesi olmuştur.

Bunun en önemli sebebinin demokrasi kavramının teorik altyapısındaki kakofoni olduğu ileri sürülebilir. Zira on sekizinci yüzyıldan günümüze uzanan demokrasi literatüründe, onun felsefesini açıklamada liberal demokrasi, klasik çoğulculuk, katılımcı demokrasi, rekabetçi demokrasi gibi birbirine benzeyen veya çatışan teoriler geliştirilmiştir (Cunningham, 2002). Bu bağlamda ABD'nin bağımsızlığı ve Fransız İhtilali ile birlikte sistemik hale getirilmeye çalışılan demokrasi, erken dönemde bilhassa Rousseau'nun etkisiyle *ortak irade (common will)* veya kendi ifadesiyle *genel irade (general will)* düşüncesine dayanmaktaydı.¹ Buna göre ideal bir demokrasi; herkesin katılımcı olduğu, ahlaki değerler ile donatıldığı, eşit ve lüksten kaçınan insanlardan oluşan bir yönetim biçimidir (Rousseau, 2002: 201). Elbette ki sayılan bu değerler ideal bir demokrasinin tanımıdır ve gerçek hayatta karşılığı bulunmamaktadır. Ancak ideale yakın bir anlayış tahsis etmek yine de mümkündür ve bunun ön şartlarından biri katılımcılığı sağlamaktır. Dolayısıyla Rousseau'ya göre demokrasi katılımcılığa dayanan ve bu sayede ortak iradenin ortaya çıktığı yönetim ve günümüzün *katılımcı demokrasi* yaklaşımı Rousseau'nun görüşlerine dayanmaktadır (Cunningham, 2001: 91). Bu bağlamda düşünüldüğüne Rousseaucu anlayışta demokrasi ve kapitalizm arasında herhangi bir ilişki bulunmasına gerek yoktur. Zira ortak irade herhangi bir ekonomik sistem üzerinde uzlaşıya varabilir.

Schumpeter ise Rousseau'nun görüşlerine dayanan yaklaşımı klasik doktrin olarak nitelendirmiş ve eleştirilerini öncelikli olarak katılımcılık ve ortak irade kavramları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Schumpeter'in öncülüğünü yaptığı ekol "realist demokrasi teorisi okulu" (Cunningham, 2001: 92) olarak nitelendirilmektedir

¹ Bu çalışmada ortak irade kavramı kullanılacaktır.

ve katılımcı demokrasi fikrine temelden karşıdır. Realist okul, siyaseti ortak iradenin veya işbirliğinin değil, tam tersine sürekli çıkar çatışmasının olduğu bir rekabet alanı olarak görür. Bu bakımdan rasyonel tercih anlayışına sahiptir ve demokrasi teorilerindeki çeşitli kampların temelini oluşturmaktadır. Öncelikli olarak günümüzde klasik çoğulculuk anlayışı bu bakımdan Schumpeter'in görüşlerine dayanmaktadır, ancak ondan farklı olarak klasik çoğulcular demokrasinin elitler yerine çıkar grupları arasındaki çatışmadan ibaret olduğu görüşünde birleşirler (Cunningham, 2002: 73). Yani elitçi yaklaşımdan biraz daha katılımcılık anlayışına kaymakla birlikte son tahlilde temelinde kamu tercihi anlayışı (public choice) yatmaktadır ve bu bakımdan Schumpeter'e daha yakın olan kesim mübadeleci demokrasisi (*Catallactics*) teorisini benimseyenlerdir (Cunningham, 2002: 102). Zira mübadeleci demokrasi teorisi analiz düzeyi olarak siyasi partileri seçer ki bu bakımdan elit yaklaşımına benzeyen bir yapı arz etmektedir. Mübadeleci demokrasi teorisinin öncülerinden Downs, siyasi partileri "seçimler yoluyla devlet aygıtını kontrol etmeye çalışan ve ortak hedefleri olan bir takım insanlar" şeklinde tanımlamıştır (Downs, 1957: 25). Bu bakımdan siyasi partiler ve vatandaşlar birbirini dışlayan iki unsurdur, çünkü siyasi partilerin aksine vatandaşlar yönetimde söz sahibi değildir ve bunun için de mücadele etmemektedir. Dolayısıyla siyaset ve demokrasi vatandaşlar için değil, siyasi partiler için vardır. Bu bakımdan mübadeleci demokrasi teorisi bir anlamda elitçi yaklaşımı içinde barındırmaktadır.

Mübadeleci demokrasi kavramı bir bakıma kapitalizmin siyaset bilimine uyarlanmış halidir. Nasıl ki kapitalizmde girişimci ve tüketici ilişkisi varsa demokraside de aynı şekilde seçmen ve politikacı ilişkisi vardır; seçmenler tüketici, politikacılar da girişimci statüsündedir (Best and Higley, 2010: 3). Schumpeter'in elit demokrasisi de bu teorik çerçeveye oturmaktadır. Daha doğru ifade etmek gerekirse; Schumpeter'in görüşleri hem Downs gibi demokrasi teorisyenlerinin, hem de her ne kadar Schumpeter'in analizlerini çelişkili bulsalar da Best ve Higley gibi elit teorisi düşünürlerinin temelini oluşturmuştur. Yani Schumpeter'in elit demokrasisi siyaset bilimi literatüründe önemli yere sahiptir. İktisadi analiz ile birlikte ve daha da önemlisi iktisat ve sınıf analizi ile birlikte konuyu değerlendirmesi onu politik ekonomi literatüründe önemli bir yere oturtmaktadır.

Yine günümüzdeki hâkim anlayıştan farklı olarak Schumpeter'e göre, liberal demokrasi anlayışının aksine demokrasi ve kapitalizm birbirlerine benzer olmakla ve günümüz demokrasisi kapitalist burjuva sınıfı tarafından oluşturulmuş olmakla birlikte ikisinin tarih boyunca beraber hareket etmeleri veya gelecekte de edecekleri gibi bir durum söz konusu değildir. Günümüz demokrasisi her ne kadar burjuva tarafından ortaya çıkarılmış olsa da ekonomik değişimler bunu zamanla tersine çevirecektir. Bu düşünce bizi öncelikli olarak Schumpeter'in iktisadi sistemler analizini incelemeye sevk etmektedir.

4. SCHUMPETER'İN İKTİSADİ SİSTEMLER ANALİZİ

Schumpeter'in analizinde kapitalizmin dinamiklerinin ortaya konması açısından, kapitalist dönem ile kapitalizm öncesi dönemin sosyoekonomik olarak kıyaslanması yol gösterici olabilir. Bu noktada Schumpeter'in analizindeki dikkat çeken husus, emperyalizmi ele alış biçimidir, zira John A. Hobson, Rudolf Hilferding ve Rosa Luxemburg gibi emperyalizmi gelişmiş kapitalizmin bir parçası olarak ele alan düşünürlerin aksine, Schumpeter emperyalizmin kapitalizm öncesi tarihsel dönemlerde de var olduğunu ileri sürmüştür. Schumpeter'e göre emperyalizm salt iktisadi faktörlerle açıklanabilecek bir kavram değildir, sosyolojik ve psikolojik unsurlar da analize dâhil edilmelidir. Bu bağlamda bir ulusun var olma ve evrimsel olarak hayatta kalma çabasının kalıtsal bir sonucu olarak görülen alışkanlıklar, Schumpeter'de emperyalizme özgüdür. Barış dolu süreç aşınarak savaşçı alışkanlıklar topluma yerleştiğinde, söz konusu toplum, hangi toplumsal aşamada olduğundan bağımsız olarak emperyalist kalmaya devam eder. Asıl mesele, emperyalist zihniyetin doğasına var olan fetih ve istilanın tarihsel varoluşunun temel bir unsuru olarak topluma yerleşmesi ve daha sonraki aşamalarda savaşa dair her zaman bir bahanenin olmasıdır (Schumpeter, 1951: 29).

Emperyalizmin temel unsuru olan fetih olgusunun temelinde dinsel motifler yer almaktadır; savaşçı zihniyeti üstün kılan motivasyon kaynakları ise kan ve ganimet, iktidara duyulan özlem, cinsel dürtüler, ticari çıkarlar gibi içgüdülerdir (Schumpeter, 1951: 34–35). Bu bakımdan Schumpeter'e (1951: 65) göre emperyalizm karakteristik olarak geçmişe ait, atalardan aktarılan karakter özelliği anlamında atavistiktir. Bu eğilimler ancak kendine yer bulamayacağı yeni yapılar söz konusu olduğunda ortadan kalkmaktadır. Bu yapı yaşamın ve zihnin kademeli biçimde rasyonalizasyonu olup, eski alışılmış duygusal tepkinin bir unsuru olan emperyalist eğilimlerin

kaybolmasına yol açar. Fetih, genişleme ve savaşma içgüdüğü rasyonel dünyada amacını yitirmiş, etkisiz bir uygulamadır. Kapitalizmde en güçlü dürtü rasyonalizasyon ve rekabet olduğundan, kapitalizmde fiziksel savaşın emperyalist dürtülerine yer yoktur. Bu nedenle *kapitalizm doğası gereği anti-emperyalisttir* (Schumpeter, 1951: 73).

Daha ziyade kapitalist uygarlık rasyonalist ve “anti-kahramancı”dır ve bu iki özellik birbirine paraleldir. Endüstri ve ticaret alanında elde edilen başarılar için ciddi miktarda dayanıklılık gerekse de, endüstriyel ve ticari faaliyet şövalyelik anlamında ele alındığında kahramanca değildir. Bu bakımdan endüstriyel ve ticari burjuvazi esasında pasifisttir (Schumpeter, 2014: 127–128). Feodal senyörlerden farklı olarak, ticaret ve sanayi burjuvazisi iş hayatındaki başarılarıyla yükselmiştir ve burjuva toplumu bütün unsurlarıyla birlikte ekonomik bir kalıba sahiptir (Schumpeter, 2014: 73).

Bu bağlamda, kapitalizmi toplumsal gelişimin bir aşaması olarak ele alan ve kurumsal, kültürel ve toplumsal faktörlere vurgu yapan Schumpeter’e göre ekonomik alan toplumsal hayatın diğer unsurlarından yalıtılmış ve sadece “iktisat” a hapsedilmiş bir şekilde ele alınamaz: “Toplumsal süreç ayrılmaz bir bütündür² (...) Bir olguyu ekonomik olarak tanımlamak halihazırda bir soyutlama içerir (...) Bir olgu asla yalnızca veya bütünüyle ekonomik değildir; diğer –ve genellikle daha önemli olan- yönleri daima mevcuttur” (Schumpeter, 1934: 3).

Bu bakımdan Schumpeter’e (2014: 82–83) göre akılda tutulması gereken nokta, kapitalizmden söz edildiğinde aslında evrimsel bir süreçten söz edildiğidir. Kapitalizm doğası gereği bir iktisadi değişim biçimi ya da yöntemidir ve hiçbir surette durağan bir karaktere sahip değildir ve olamaz da. Kapitalist sistemin bu evrimsel karakteri savaşlar, devrimler gibi endüstriyel değişimlere yol açan değişikliklerden veya nüfus ve sermaye miktarında meydana gelen artışlardan ya da parasal sistemin kaprislerinden (vagaries) ileri gelmemektedir. Kapitalist sistemi harekete geçiren ve bu hareketi devam ettiren temel dürtünün (impulse) kaynağı, kapitalist müteşebbis tarafından yaratılan yeni tüketim malları, yeni üretim ve taşıma yöntemleri, yeni piyasalar ve yeni endüstriyel organizasyon biçimleridir. Bu gelişmeler iktisadi sistemde sürekli köklü değişiklikler yaratmakta ve eskiyi yok ederek, yenisini yaratmaktadır. *Kapitalizm hakkındaki asıl gerçek de (essential fact) bu yaratıcı yıkım sürecidir.*

Dolayısıyla Schumpeter’in analizinde temel faktör yaratıcı yıkım sürecini doğuran *gelişme*³ unsuru ön plandadır, bu bakımdan Schumpeter’e (1934: 244) göre gelişme olmadan iktisadi sistemin teorik bir resmini sunmak imkânsızdır⁴. İktisadi gelişme süreci piyasadaki rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır: “Yeni ürün, yeni teknoloji, yeni üretim kaynağı, yeni organizasyon tipinden kaynaklanan rekabet nihai maliyet ya da kalite avantajı” (Schumpeter, 2014: 84) yaratmakta ve iktisadi gelişme sürecini izah etmektedir. Bununla birlikte iktisadi gelişme düz ve kesintisiz bir güzergâh değildir⁵, daha ziyade müteşebbislerin kümeler halinde ve kesik kesik ortaya çıktıkları ve böylelikle bir takım yenilikleri uygulamaya geçirdikleri bir süreçtir. Söz konusu yenilikler beş tanedir (Schumpeter, 1934: 66): 1) Tüketicinin tanımadığı yeni bir malın veya kalitenin üretilmesi, 2) yeni üretim yöntemlerinin kullanılmaya başlaması, 3) yeni bir sürüm sahasının –piyasanın- açılması, 4) yeni hammadde ve yarı mamul kaynaklarının elde edilmesi, 5) yeni bir organizasyonun gerçekleştirilmesi.

Bu bakımdan iktisadi sistemdeki değişimin temel unsuru olan yeniliğin yaratıcısı müteşebbislerdir⁶. “Geleneksel ve alışılmış prosedürler”i izlemeyen ve yeni ürünler, yeni üretim yöntemlerin yaratan “müteşebbisler”

2 Medearis’e (2009: 37–40) göre Schumpeter *The Nature and Essence of Theoretical Economics (1908)* başlıklı çalışmasında denge modellerini iktisadi analiz için bir merdiven olarak kullanıp, iktisadın sosyoloji, metafizik, etik ve felsefeden ayrılması gerekliliğinin altını çizerken, sonraki yıllarda toplumsal sürecin ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade etmeye başlamıştır.

3 Schumpeter’de gelişme iktisadi olduğu kadar, sosyolojik ve psikolojik de bir faktördür. “Değişikliğin her türlüüne gelişme diyemeyiz, ancak iktisadi hayatın kendi içinden kendiliğinden doğan ve aynı zamanda kesik kesik ilerleyen değişimlere gelişme adını verebiliriz” Schumpeter (1931: 98).

4 Bununla birlikte Schumpeter yalnızca teorik bir analiz sunmamış ve analizini tarihsel örneklerle zenginleştirmiş, fikirlerine geçmiş dönemlerden sağlam bir temel sağlamak amacıyla teori ile realiteyi bir arada ele almayı amaçlamıştır. Bu çerçevede konjonktür araştırmalarının önemini vurgulamış ve analizlerin mümkün olduğunca uzun dönemli olması gerektiğinin altını çizmiştir. İş Çevrimleri (*Business Cycles*) başlıklı kitabının *Kapitalist Sürecin Teorik, Tarihsel ve İstatistiksel Bir Analizi (A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process)* şeklindeki alt başlığı da bu durumu gözler önüne sermektedir.

5 Bu nedenle iktisadi gelişimin sonucu önceden kestirilememektedir. Bununla birlikte Schumpeter (1928: 383–384) inovasyon sürecinden kaynaklanan istikrarsızlıkların kendilerini düzeltme eğiliminde olduklarını ve bu nedenle *Sistem* istikrarsız olsa da, *Düzen*’in (*Order*) ekonomik olarak istikrarlı olduğunu ifade etmektedir (vurgular Schumpeter’e aittir). Schumpeter (1928) için kapitalist “sistem” sadece ekonomi iken, “düzen” sistemin işleyişi için gerekli olan tüm kurumları, inançları ve pratikleri ifade etmektedir.

6 Schumpeter’in iktisadi gelişme analizinde inovasyon ve müteşebbis kadar önemli olan bir diğer unsur, yeni işletmelerin kurulması ve yaratıcı fikirlerin finans edilmesi için gerekli olan banka kredileridir.

(Schumpeter, 1934: 42) tamamıyla “dinamik” ve “enerjik” bir eyleyen tipidir⁷. Bu tip eyleyen, şartları olduğu gibi kabullenmemekte, kendisini veri koşullara göre ayarlamamaktadır, daha ziyade bu koşulların üstesinden gelmek, karşılaştığı engelleri aşmak ve iktisadi faaliyete yeni boyutlar kazandırmak konusunda kararlıdır. İktisadi dünyada bu yeterliliğe sahip olan liderler, gerekli olan hayal gücüne, iradeye ve riske karşı tahammüle sahip olan insanlardan oluşan “elit tabaka”dır (Kurz, 2017: 151). Schumpeter’e göre sistemi geliştirecek ve ileriye taşıyacak olanlar da bu kişilerdir. Bu bakımdan müteşebbisler kapitalist toplumun karakteristik liderleridir⁸.

5. SCHUMPETER’İN ANALİZİNDE ELİTLERİN ROLÜ

Schumpeter’in elit teorisinin temel varsayımı, ortalama vatandaşın yetersiz olduğudur, bu nedenle demokratik sistemler, geniş halk kitlelerinin değil de politik liderlerin bilgeliğine, bağlılık duygusuna ve yeteneklerine dayanmak zorundadır. Zira Schumpeter’in vatandaş ve kitleye yaklaşımı büyük ölçüde Gustave Le Bon’un görüşlerine dayanmaktadır ve bu anlayışa göre kitleler isterse tamamen aydın bireylerden oluşsun, kitle oluşturduklarında ortalama zekânın altında davranırlar. Sonuçta da sağlıklı karar alamazlar. Bu varsayımdan hareketle politik sistem iki ana gruba ayrılmaktadır: ideolojik yükümlülüklere (commitments) ve manipülatif yeteneklere sahip elit ya da “politik müteşebbisler”; ve kamusal sorunlar hakkında çok fazla bilgi sahibi olmayan ve bu konularla çok da fazla ilgilenmeyen büyük bir pasifler, eylemsizler (inert) grubundan oluşan apolitik kitle. Demokratik sistem ile otokratik sistem arasındaki farkı oluşturan şey ise sistem içerisinde liderlik konumu için elit üyeleri arasındaki sınırlı ve barışçıl rekabet koşulludur (Walker, 1966: 286).

Schumpeter’in analizinde elitlerin rolü sınıf analizi bağlamında ele alınmalıdır.⁹ Schumpeter’e göre sınıf, sınıf üyelerinin bir araya gelmesinden daha fazlasını gerektirir ve bir sınıf olarak kendi sınıf kimliğinin “karakteristik ruhu”nun farkında olan ve kendisini bu ruhla yücelten topluluktur. Bu bağlamda sınıf olgusu farklı koşullar altında farklı toplumsal değerler üzerinden düşünülmelidir. Her toplumsal durum, önceki durumların mirası; düzen, ruh gibi kültürel unsurların bir parçasıdır. Schumpeter toplumsal piramidi pek çok değişkenden oluşan kesintili bir

7 Schumpeter bu bağlamda kendisinden önceki iktisatçıların –bilhassa Walrasyan iktisadın- insan anlayışını eleştirmekte ve söz konusu analizin “statik”, “hedonist” ve “rasyonel” bir birey tipolojisi yarattığını ifade etmektedir.

8 Bu kişilerin motivasyon kaynağı bireysel olsa da, daha ziyade toplumsaldır. Müteşebbisler tarafından yapılan yenilikler sisteme dinamizm kazandırmaktadır. Diğer yandan kapitalist teşebbüs elde ettiği üstün başarılarla ilerlemeyi otomatik hale getirme ve bu nedenle kendi başarı baskısı altında parçalanma eğilimindedir. Mükemmel şekilde bürokratik hale gelmiş devasa endüstriyel birim yalnızca küçük veya orta büyüklükteki firmaları yok etmekle ve sahiplerinin “mallarına el koymak”la kalmayacak, aynı zamanda müteşebbis ve bir sınıf olarak burjuvayı da ortadan kaldıracaktır. Schumpeter (2014: 134). Bu bakımdan yeniliğin yaratıcısı olan dev şirketler aynı zamanda büyük bürokratik örgütlerdir ve bu durum sistemin iktisadi yapısı açısından bir tehdit yaratmaktadır. Müteşebbisin yenilik yapamaz hale geldiği, rasyonel ruhun burjuva aile yapısının bağlarını zayıflattığı ve entelektüellerin artan tepkilerinin yoğunlaştığı ortamda iktisadi yapıda düzensizlikler ortaya çıkacaktır. Bu unsurlara eklenecek hatalı mali politikalar da kapitalizmi bütünsel bir krize sürükleyecektir. Dolayısıyla kapitalizm yaşamaya devam eder mi sorusunun yanıtı hayırdır. Aslında Schumpeter kapitalizmin geleceği meselesini evrimsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Schumpeter’e (2014: 112) göre toplumsal hayatta hiçbir şey sonsuza dek baki kalmadığı ve kapitalist sistem de esasında bir ekonomik ve toplumsal değişim süreci olduğu için, bu sorunun yanıtı da kaçınılmaz olarak hayır olacaktır. Diğer yandan Schumpeter (2014: 61) kapitalist sistemin ekonomik bir yıkımın ağırlığı altında çökeceğini değil, sistemin başarısının, kendisini koruyan toplumsal kurumlarını çürüteceğini ve “kaçınılmaz olarak” kendini yıkacak şartları hazırlayacağını ve yerini sosyalizme bırakacağını ileri sürmektedir.

9 Schumpeter’in Marx’ın iş çevrimleri, yeniden üretim şeması, kapitalizmin işleyişi gibi konulardaki katkıları ve Marx’ın çalışmalarının analitik özgünlüğünü ve değerini kabul etmesine rağmen, Marksist sistemi temel olarak hatalı bulduğu (Callari 1988: 227) ve Marx’ın analizine genel olarak eleştirel yaklaştığı söylenebilir (Çalışmanın kapsamı bakımından Schumpeter’in Marx eleştirileri ve bu eleştirilere verilen yanıtlardan oluşan külliyata burada değinilmeyecektir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Elliott 1983; Swedberg 1991; Graham 1993; Schumpeter 1997, 2014; Boldrin 2009; Rahim 2009; Kurz 2013). Bu bağlamda Schumpeter’in sınıf analizi Marx’ın sınıf analizinden farklılık arz etmektedir. Marx sınıf kavramını üretim ilişkileri ya da üretim araçlarının mülkiyeti üzerinden ele almaktadır. Bu durumda sınıflardan biri –kapitalist sınıf- üretim araçlarına sahipken, diğeri –işçi sınıfı- sadece emek gücünü satarak yaşamını sürdürebilmektedir ve bu iki sınıf arasındaki ilişki kaçınılmaz olarak mücadele etrafında örgütlenmektedir: “Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir” (Marx ve Engels 2008: 22). Schumpeter’e (2014: 19) göre ise Marx’ın sınıf kavramı pür iktisadi ve aşırı basit bir kavramdır ve Marx sınıf mücadelesi kavramına fazla vurgu yapmıştır, hâlbuki sınıflar arasındaki ilişki “normalde” işbirliği üzerine kuruludur.

Schumpeter Marx’ın sınıf analizini eleştirdikten sonra, sınıf kavramını, avukatlar ya da hendek kazıcılar gibi çalışan sınıflar şeklinde ya da toprak sahipleri gibi gruplar şeklinde ele almamış, daha ziyade emperyalizmi ve kapitalizmi, sistemlerin temel itici güçleri –savaşçılar ve müteşebbisler- arasındaki farklar çerçevesinde izah etmek amacıyla kullanmıştır. Bu analizde sınıflar ailelerden oluşan kültürel olarak homojen gruplar –ailelerin sınıfsal konumu zaman içerisinde değişebilmektedir- şeklinde ele alınmakta ve her sınıfın kendine özgü kültürel kimliğe ve toplumsal dayanışmaya sahip olduğu düşünülmektedir. Sınıfsal konumun belirleyicisi ise –Marx’ın analizinde iktisadi konum iken- toplumsal işlevlerin yerine getirilmesini sağlayan bireysel kabiliyet (aptitude) farklarıdır. Bu bakımdan sınıfsal konumlar ile toplumsal liderlik arasında yakın bir bağlantı söz konusudur. Emperyal dönemde toplumsal lider savaşçı (veya şövalye) iken, kapitalizmde toplumsal lider müteşebbisdir. Bu toplumsal liderler ve bu liderlerin temsil ettiği sınıflar arasında Marksist anlamda bir sınıf mücadelesi söz konusu değildir. Savaşçıların öneminin azalması savaşçılar ile müteşebbisler arasındaki sınıf mücadelesinin sonucu olarak gerçekleşmemiştir; toplumsal ortamda zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler neticesinde savaşçıların önemi azalırken, müteşebbislerin önemi artmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Taylor, 1951; Foster 1984; Rahim 2009.

yapı olarak tanımlamakta ve tarihsel süreçlerin bu yapıyı oluşturan unsurlarla birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Güler Aydın, 2018: 314). Bu noktada Schumpeter hem tarihsel süreç, hem de sınıf kavramı açısından “kahramanlar”ın rolünün altını çizmektedir: Üretim biçimlerinin toplumsal yaşamı şekillendirdiği şeklindeki tarihin iktisadi yorumu¹⁰, mevcut koşulların bir önceki tarihsel koşullara yön veren kahramanlarca şekillenmiş olma ihtimalini göz ardı etmektedir¹¹ (Schumpeter, 1951: 108–111).

Ortaçağın toplumsal yapısını statik ve katı olarak nitelendiren Schumpeter (2014: 124), pre-kapitalist ekonomik yaşamın mevcut sınıfsal bağların aşılmasını sağlayacak, veya diğer bir ifadeyle yönetici sınıfa mensup kişilerin toplumsal konumlarına benzer toplumsal konumlar elde etmesini sağlayacak başarılarla imkan tanımadığını ifade etmiştir. Kapitalizm ise feodal yapıyı çözmüş, köylerin ve malikânelerin entelektüel huzurunu bozmuş ve bilhassa ekonomik alanda kazanılmış bireysel başarılarla dayanan yeni bir sınıf için toplumsal alan yaratmıştır.

Bu bakımdan, her durum için belirli tarihsel ve sosyolojik koşullar altında ortaya çıkan belli bir elit grubu iktisadi ve toplumsal yapının lideridir. Schumpeter’e göre emperyalizm fetih, genişleme ve savaşma içgüdüsünün bir ürünüdür ve emperyalist girişimlerin yaratıcısı onu isteyen savaşçılardır (Güler Aydın, 2018: 320). Dolayısıyla emperyalist elit tek varoluş amacı sürekli savaş çıkarmak olan aristokrasi iken, .kapitalist elit, kâr elde etme amacıyla inovasyonlar yapan bir grup barışçıl iş insanıdır.

Siyasette de benzer bir yapı vardır Schumpeter’e göre. Ona göre siyaset ve siyasî elit de benzer şekilde halkı ikna etmeyi başaran bir grup barışçıl insandan ibarettir. Zaten Schumpeter demokrasi ile burjuvayı birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak görmektedir. Hatta halkın iradesinden ziyade burjuvanın iradesi olarak görmektedir. Halkın iradesi ve ortak irade gibi değerlere dayanan (kendi ifadesiyle) klasik demokrasi doktrini eleştirmektedir. Esasında Schumpeter’in klasik doktrinden kast ettiği Rousseaucu anlayışa dayanan katılımcı demokrasidir. Demokrasiyi halkın ortak iradesi olarak gören anlayışa katılmayan Schumpeter, bu bağlamda demokrasinin aşağıdan yukarı işleyen değil yukardan aşağı işleyen hiyerarşik bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Schumpeter’in klasik demokrasi (Esasında katılımcı demokrasi) eleştirisi aslında kolektif biçimde arzu edilen sonucu gösteren ya da uyumlu bir ses olarak ifade edilen bir insan iradesinin üç sebeple imkânsız olduğunu belirtmesinde yatmaktadır: 1) mantıklı ya da disiplinli olmaktan ziyade kolektif düşünce ve eylemin duygusal (affective) doğası –yani diğer bireylerin kararlarından etkilenmesi; 2) kolektif eylemin doğasında bulunan sorumluluk, aşinalık, bu da bireysel seçmenlerin politik konularda ve uzun-dönemli çıkarlar konusunda yetkin kararlar vermelerini engeller, zira günlük hayat deneyimleriyle doğrudan ilgili olmayan politik konularda karar vermeleri o denli zorlaşır; 3) dışsal olarak üretilmiş bir halk iradesinin varlığı (Piano, 2018: 506–509)

Bu bağlamda Schumpeter kamu menfaatinden (common good) söz edilemeyeceğini ileri sürmüştür: “İnsanların üzerinde fikir birliğine varabileceği ya da rasyonel bir argümanla fikir birliğine varmalarının sağlanacağı belirlenmiş tek bir kamu menfaati diye bir şey söz konusu değildir” (Schumpeter, 2014: 251). Zira insanlar kamu menfaati dışındaki şeyleri isteyebilirler ya da farklı bireyler ve gruplar açısından kamu menfaati farklı şeyler ifade etmektedir (Schumpeter, 2014: 251). Bireysel irade propaganda gücüyle etkilenebileceği için, bireysel irade ile halk iradesi arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkabilir ve üretilen politik kararlar gerçekten halkın isteklerini yansıtmayabilir (Schumpeter, 2014: 252). Ayrıca Schumpeter’e göre oy kullanan sıradan vatandaşların zihinleri kitle iletişim araçlarıyla etkilenebilir ve politik liderler tarafından kontrol edilebilir. Böylelikle politik liderler – elitler- halkın iradesini biçimlendirebilir, hatta belli sınırlar içerisinde yaratabilir. “Halk iradesi” denilen şey gerçekten halk iradesi değildir, “politik sürecin hareket gücü değil, onun bir ürünüdür” (Schumpeter, 2014: 263).

Schumpeter’in demokrasi tanımında ise demokrasi bir “pratik” olarak ele alınmaktadır. Bu tanımda demokrasi halkın kendi kendini yönetmesini değil, yalnızca kendisini yönetecek elitleri seçmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla halk aslında devleti yönetmez, politik kararları verenler vatandaşların oylarıyla seçilen politik elitlerdir: “Halkın tek olanağı devleti yönetecek kişileri kabul ya da reddetmektir¹²” (Schumpeter, 2014: 285). Dolayısıyla

¹⁰ Schumpeter Marx’ın tarihin iktisadi yorumunun materyalist tarih anlayışı olarak nitelendirilmesinin –bizzat Marx tarafından da bu şekilde nitelendirse de- anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Schumpeter 1997: 12-15.

¹¹ Bu nokta da Schumpeter’in analizinde sistemler (emperyalizm ve kapitalizm) ile kahramanlar (savaşçılar ve müteşebbisler) arasındaki bağlantıyı akıllara getirmektedir.

¹² Bu bakımdan demokrasiyi temsilcilerin seçilmesindeki prosedürel ve rekabetçi bir araç olarak ele almış ve sadece politik alanla kısıtlamıştır. Bu analizde politik kararlara geniş halk kitlelerinin dâhil edilmesi demokrasi tehlikeye sokabilir, zira sıradan vatandaşlar kamusal ve politik konularla ilgilenen kapasiteye sahip değildir, dolayısıyla politik güç, vatandaşların oylarıyla seçilen ve bu oylar için aralarında rekabet eden politik elitlerin elinde olmalıdır.

başkanını doğrudan seçen ABD hariç hiçbir yerde demokrasi olmadığını söylemektedir (Schumpeter, 2014: 274). Yani esasında demokrasi, Rousseaucu anlayışın iddia ettiğinin aksine katılımcılık ilkesine dayanan ve onu teşvik eden bir sistem değildir. Onun yerine Gustave Le Bon'dan da ilham alarak kitlelerin elitleri takip ettiğini ve demokratik toplumların da otoriter toplumlardan farklı davranmayacağı tezini savunmaktadır (Medearis, 2001: 104). Bunun sonucunda esasında halkın ortak çıkarına dayanan bir yönetim anlayışı gelişmemiştir. Yönetici elit, yani başbakan ve bakanlar, kitlelerin oylarıyla işbaşına gelen milletvekillerinin desteğine göre başa geçmekte veya görevlerine son verilmektedir. Dolayısıyla siyasetçi için mühim olan şey kitlelerin oyunu almaktır ve bu durum ortak bir iradeyle değil, ancak güdümlene ve kandırmaca sonucunda gerçekleşmektedir (Ober, 2018: 474). Yani yine liderlik işlevi ön plana çıkmaktadır: Kitleleri doğru güdüleyebilen liderin ortak karar illüzyonu yaratabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bundan dolayı ortak irade liderin ürettiği ve kitlelerin kabul ettiği bir olgudan ibarettir (Mackie, 2009: 129).

Bu bakımdan Schumpeter'in demokrasi tanımı elitleri ön plana çıkarmaktadır, zira kolektifler sadece liderler tarafından yönetildiği için, demokrasi halk yönetimi (popular rule) olarak değil, "politikacıların yönetimi" olarak tanımlanabilmektedir (Schumpeter, 2014: 285). Demokrasi de diğer muhtemel politik düzenlemeler gibi bir tür elit yönetimidir. Ayırt edici özelliği, liderler grubunun, savaş lordları ya da rahiplerin (priest) aksine profesyonel politikacılardan oluşmasıdır (Medearis, 2009: 86). Schumpeter sadece politik liderlerin ya da elitlerin davranışlarının demokratik yönetim şeklindeki önemini vurgulamamış, aynı zamanda elitlerin kişisel-çıkarcı temelli eylemlerinin demokrasinin "itici gücü" olduğunu ileri sürmüştür (Medearis, 2001: 104). Bu bakımdan demokrasinin arkasındaki güç, görünenin aksine kitleler değil, elitlerdir. Dolayısıyla Schumpeter halk katılımının rolünü ikinci plana itmektedir. Bu da Schumpeter'in elit teorisinin insan doğası görüşünden aldığı bir varsayımdır.

Demokrasi bu bağlamda işbirliğinden ziyade rekabetçi bir yapıdır. Schumpeter'e göre siyasi partiler (en azından yönetim kademesinde) ilkelerden ziyade uyum içinde çalışan kişilerin gücü ele geçirmek için rekabetçi mücadeleye girişmesiyle oluşmaktadır (Schumpeter, 2014: 283). Nitekim rekabetçi sistem de burjuva tarafından şekillendirilmektedir (Schumpeter, 2014: 297). Demokrasilerde iktidarların değişmesine rağmen politikaların aynı kalmasının sebebi de burada yatmaktadır. Zira demokrasi ile kapitalizm arasında basit bir ilişki değil, sebep sonuç ilişkisi vardır; demokrasi, burjuvanın monarşi, aristokrasi gibi kurumlara çıkar mücadelesi verilmesiyle ortaya çıkmıştır (Elliott, 1994: 294). Dolayısıyla demokrasi elitlerin rekabetinden başka bir durum değildir. Yani esasında halkın yönetimi değil, politikacının yönetimi söz konusudur (Medearis, 1997: 829). Politikacılar da bizzat burjuva tarafından şekillendirilmektedir. Günümüzdeki mübadeleci demokrasi anlayışının temeli de işte buna dayanmaktadır.

Bu bakımdan elit teorisi ile kapitalizm analizi arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Schumpeter'in kapitalizm analizinde değişimin ve inovasyonun temel kaynağı müteşebbis iken, politik sistemde de aynı şekilde değişimin ve inovasyonun temel kaynağı "politik müteşebbis"tir, zira yalnızca bu tür bir lider mevcut sistemdeki organizasyonların muhafazakâr yapısını kırabilir ve kitleleri içinde buldukları eylemsizlik halinden uyandırabilir. Dolayısıyla bir işletme kuran ve bu işletmeyi yürüten müteşebbisin yaptığı iş ile oy için yarışan politikacının yaptığı iş aynıdır, oy verenler en çok istedikleri ürünleri alma hakkına sahiptir, tıpkı tüketicilerin istedikleri ürünü satın almaları gibi. Aynı zamanda, nasıl ki satıcılar ürünlerini satmak için çeşitli pazarlama yöntemleri kullanıyorlarsa, politikacılar da oy toplamak amacıyla partileri, kampanyaları, kitle iletişim araçlarını, reklamlar ve propaganda yöntemlerini kullanmaktadırlar. Serbest rekabet firmalar arasındaki rekabet aracılığıyla kamu menfaatini azamileştirirken, politikacılar arasındaki rekabet de politik süreçlerdeki faydayı azamileştirmektedir (Schumpeter, 2014: 271). Diğer bir ifadeyle, piyasa analizinde *Görünmez El*'in her bireyin kişisel çıkarını piyasada kamu yararını gerçekleştirecek şekilde yönlendirmesi gibi, elitlerin politik arenadaki rekabeti de kamu yararına işlemekte ve kamu yararı aslında bu rekabetçi sürecin bir *yan ürün*ü olarak ortaya çıkmaktadır.

Schumpeter'in elit teorisi ile devlet analizi arasında da bir ilişki kurulabilir. Devletin mevcut düzeni tamamen yeni bir düzen yaratacak şekilde değiştirebilir mi? (Schumpeter, 1991: 99) sorusu, devletin yönetim şekli ile yönetici sınıf arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Bu bakımdan devletin belli tarihsel dönemlerde izleyeceği –bilhassa mali¹³- politikalar iktisadi, toplumsal ve kültürel yaşamın gelişimini doğrudan biçimlendirmektedir. Bu bakımdan Hegelci görüşün aksine, Schumpeter'e göre demokrasi ulaşılmaması gereken mutlak son değil, sadece yöntemdir

¹³ Schumpeter mali politikaları bilhassa vergi politikası bağlamında ele almakta ve devletlerin vergi politikalarının kapitalist girişimcinin girişim ruhunu köreltmeyecek şekilde ayarlanması gerektiğini vurgulamaktadır (1962: 198).

(Schumpeter, 2014: 242). Elitlerin kendi politikalarını uygulayabilmeleri, girişimci sınıfın iktisadi yönden önünün açılabilmesinin meşru hale getirilmesi için elzem olan bir yöntem. Dolayısıyla kapitalizme dayanan demokrasisi sadece tarihi süreçlerden biridir ve kapitalizmin dağılması ile birlikte o da son bulacaktır.

Bu noktadan hareketle Schumpeter tarihin feodalizmden başlayarak dört aşamadan geçeceğini ve sonunda refah kapitalizminin sosyalizmi doğuracağını savunmaktadır (Elliott, 1994: 294). Ancak Marx'ın aksine sosyalizmin proleter bir devrim yerine yaratıcı yıkım sayesinde gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Zira ülkesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğundaki elit değişimine şahit olan Schumpeter burada daha önceden siyasi elit konumunda olan aristokrasinin burjuva tarafından yıkılarak yeni elit olarak başa geçtiğine şahit olmuştur. Benzer şekilde, bu sefer yaratıcı yıkımlar kapitalizmin temel unsurlarından kabul edilen girişimciliği, yani burjuvanın çıkarlarını savunamaz hale getirecek ve böylece saldırıya açık hale gelen kurumlara yönelik düşmanca tavırlar da artacaktır (Schumpeter, 2014: 143). Bu tavırların arkasında durmanın siyasi güç getireceğine inanıldığında da siyasiler kitleleri bu şekilde yönlendirecek ve kapitalist devlet düzenin yerini yeni bir devlet düzeni alacaktır. Yani söz konusu kitleleri yönetenler yeni elitler haline gelecektir.¹⁴ Nitekim demokrasilerde kamu otoritesinin amacı burjuvanın meşruiyetini sağlamayı amaçlamaktadır (Schumpeter, 2014: 297). Dolayısıyla burjuvanın meşruiyeti ortadan kalkınca onu korumayı amaçlayan sisteme de ihtiyaç kalmayacak bunun yerini işçi sınıfını koruyacak sistem alacaktır.

6. GÜNÜMÜZ ELİT MODELLERİNE ETKİSİ

Peki, Schumpeter'in günümüz elit teorilerine etkisi nedir? Günümüzde elit teorileri elbette sadece demokratik elitleri değil, demokratik olmayan modelleri de kapsamaktadır. Ancak Schumpeter demokratik ülkeleri ve onların elitlerini anlamayı amaçlamaktadır. Zira yukarıda da değinildiği gibi, şayet sosyalizme bir geçiş olacaksa bu otoriter yönetimler aracılığıyla değil, kapitalist düzen içindeki elitler aracılığıyla gerçekleşecektir. Yani sosyalizme geçiş aşaması yine demokratik yönetimler tarafından gerçekleştirilecektir. Bu yüzden demokratik elitleri anlamak daha önemlidir.

Schumpeter'in elit anlayışı da tıpkı demokrasi teorileri gibi günümüze temel oluşturmuştur. Günümüz literatüründe demokratik elitler, Körösenyi'nin (2010) de belirttiği gibi üç farklı modelle açıklanabilir; Vekalet modeli (*Mandate Model*), Sorumluluk modeli (*Accountability Model*) ve Yetkilendirme modeli (*Authorization Model*). Bunlardan birincisi Rousseaucu anlayışa dayanırken Yetkilendirme modeli Schumpeter'in görüşlerine dayanmakta, Sorumluluk modeli ise iki arasında bir bağ kurmaktadır.

Yetkilendirme modeli, adından da anlaşılacağı üzere, elitlerin vatandaş oyları ile yetkilendirilmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu bağlamda yetkilendirme modeli birbiriyle bağlantılı bir takım varsayım üzerine oturmaktadır ki bunların her birinin temel Schumpeter'in görüşlerine dayanmaktadır. Öncelikli olarak seçmenler doğru bilgiye kolaylıkla ulaşamazlar, dolayısıyla yanlış bilgilendirilmektedirler ve bundan dolayı sadece kişisel performanslara ve şekillere göre oy verirler (Körösenyi, 2010: 52). Yani seçmen esasında rasyonel davranış sergileyemez. Onların davranışları anlık davranışlara göre ad hoc olarak belirlenir (Körösenyi, 2010: 53). Bundan dolayı da "ortak çıkar" gibi kavramlar esasında zayıf tanımlamalardır ve çok fazla geçerliliği yoktur. Çünkü seçilen yöneticilerin çıkarları ile onlara oy veren seçmenlerin çıkarları ters düştüğü zaman esasında bilgiye sahip olmanın avantajını kullanan yöneticiler bazı bilgileri gizledikleri için vatandaşın da hesap sorabilme yetisi ortadan kalkar (Manin et al., 1999: 29–30). Dolayısıyla günümüz Yetkilendirme modeli anlayışına göre demokratik elitler esasında Schumpeter'in söylediği gibi, sadece demokratik yollarla ülke yönetiminde söz sahibi olmaya çalışan bir grup insandan başkası ve değildir ve halkın temsilcisi olma ihtimalleri de düşüktür.¹⁵

Son olarak Schumpeter'in görüşlerinden yola çıkılarak toplumsal mutabakata dayanan bir demokrasiye ulaşmak mümkün değildir sonucuna ulaşılabilir mi? Bir başka ifadeyle, demokratik ülkelerde elitler arasında daimi bir çatışma ve yarış mı hâkimdir? Bu soru hem evet hem hayır şeklinde cevaplanabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Schumpeter'in elitçilik anlayışına göre halk iradesi esasında siyasetçinin pazarlama taktiğinin bir sonucudur. Bu bakımdan toplumsal mutabakat diye bir durum ortaya çıkmayacaktır. Bu ancak bir illüzyondur. Farklı

¹⁴ Ancak Schumpeter bunun hangi sınıf veya kitle tarafından gerçekleştirileceği sorusuna cevap vermemiştir Medearis (2001: 112).

¹⁵ Hatta söz konusu durum literatürde seçimli/liberal otoriterlik olarak da anılabilmektedir Higley and Burton (2006); Przeworski et al. (1999).

düşüncelerin bir araya gelerek demokratik bir yönetim oluşturması da ancak elitlerin birbirleri arasında denge gümesiyle gerçekleşebilir (Engelstad, 2010: 62). Bu yüzden liberal demokrasiler konsensüs yoluyla birleşmiş elitler (*Consensually United Elites*) olarak günümüz literatüründe yerini almaktadır (Higley and Burton, 2006: 19). Dolayısıyla günümüz elit teorileri literatürü önemli ölçüde Schumpeter'e dayanmaktadır.

7. TARTIŞMA VE SONUÇ

Schumpeter'in elit analizi siyaset bilimi literatüründe sıklıkla ele alınmaktadır, ancak söz konusu çalışmalar Schumpeter'in analizini demokrasi teorileri bağlamında tartışmakta ve analizin sosyo-ekonomik yönü üzerinde durulmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Schumpeter'in elit analizini kapitalist sistem analizi bağlamında ele almak elit teorisine politik ekonomi açısından yaklaşmaktır. Bu doğrultuda bilhassa Türkçe literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Schumpeter'in analizinde ön plana çıkan husus tarihsel, kurumsal, toplumsal ve kültürel unsurların bir arada ele alındığı bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesidir. Kapitalist sistem de bu çerçevede kendisinden önceki emperyalist sistem üzerinden ele alınmakta ve kapitalizmin toplumsal gelişimin bir aşaması olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan Schumpeter'in analizinde ön plana çıkan bir diğer unsur da evrimsel bakış açısidir. Kapitalizm sürekli değişen ve evrilen bir sistemdir Schumpeter'e göre. Bu devingen sistemin itici gücü ise -ekonomik alanda- sürekli yenilik peşinde koşan müteşebbislerdir. Geleneksel ve alışılmış prosedürleri izlemeyen ve yeni ürünler, yeni üretim yöntemleri yaratan müteşebbisler, şartları olduğu gibi kabullenmemekte, daha ziyade bu koşulların üstesinden gelmek, karşılaştığı engelleri aşmak ve iktisadi faaliyete yeni boyutlar kazandırmak konusunda kararlı davranmaktadırlar.

Schumpeter'in siyaset analizinde elitlerin rolü ile müteşebbislerin piyasadaki rolü arasında bir benzerlik söz konusudur. Schumpeter klasik demokrasi teorisini kamu menfaati ve ortak irade gibi kavramlardan söz edilemeyeceği gerekçesiyle eleştirmekte ve demokratik yönetimi, politik liderler ya da diğer bir ifadeyle elitler arasındaki barışçıl bir rekabet ortamı olarak ele almaktadır. Elitler kitlelerden oy toplamak amacıyla kendi aralarında yarışmakta ve ortaya çıkan serbest rekabet mümkün olan en iyiye ulaşmasını temin etmektedir. Bu bakımdan Schumpeter'in siyaset analizinde hükümeti yöneten kitleler değil, kitleler tarafından seçilen elitlerdir.

Bu bakımdan Best (2010: 100) Schumpeter'in demokratik elitizminin demokrasinin başka bir türü olmadığını, modern toplumlardaki temsili demokrasinin bir biçimi olduğunu ifade etmektedir. Piano (2018: 506) ise Schumpeter'in elit yeteneklerine (*capacities*) ilişkin eleştirileri göz önüne alındığında, Schumpeter'in elitist bir teorisyen olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ancak bu durum onun bilhassa günümüzdeki Yetkilendirme Modeline dayanan elit teorilerine kaynaklık ettiği gerçeğini saklayamaz. Yani demokrasilerin esasında seçimli oligarşiler olduğu tezi günümüzde de canlılığını korumaktadır. Kapitalist sistemden veya demokratik bir toplumdaki sosyalist bir sisteme geçiş de bu bakımdan ancak kitleler aracılığıyla değil, elitler aracılığı ile gerçekleşebilecektir.

Bu analiz elitlerin siyaset dünyasındaki rolünü vurgulaması bakımından önemlidir, ancak belli noktalarda eleştiriye açıktır. İlk olarak, Schumpeter'in rekabetçi elit teorisi sıradan vatandaşların politik meselelerden rasyonel ve doğru kararlar veremeyeceğini varsaymaktadır. Bu durumda bu sıradan vatandaşların politik liderlerin –elitleri- seçmeleri için oy kullanmaları gerekmektedir. Ancak bu vatandaşların yeterli kapasiteye sahip olmadıkları varsayılırken, kullandıkları oyların rasyonel oldukları nasıl kabul edilebilir? Bu insanların oy kullanması neden gereklidir? Bu süreç demokratik bir sürecin oluşması için yeterli midir? Bu sorular Schumpeter'in analizinde yanıtız kalmaktadır.

Diğer yandan Schumpeter liderler ve elitler arasındaki rekabetin adil ve barışçıl olacağını ve rekabet aracılığıyla en kaliteli lider ve elitlerin seçimleri kazanacağını varsaymakta ancak bu varsayımının detaylarına değinmemektedir. Hâlbuki piyasalarda monopololler tarafından rekabetin kısıtlanmasında olduğu gibi, bazı politik adaylar da kalıtsal ayrıcalıklardan yararlanabilir ve rekabet sürecini sekteye uğratabilirler (Best and Higley, 2010: 5). Ayrıca Medearis (2009: 81) ile Best ve Higley'in (2010: 4) vurguladığı gibi, Schumpeter demokrasiyi bir tür elit politika kuralı ve sadece bir araç olarak ele almakta ve bilhassa politik özgürlük ve katılım gibi nihai ve evrensel özelliklerini ikinci plana atmaktadır. Bu bakımdan da demokrasiyi realist bir çerçevede incelemektedir. Hatta

iddia edilebilir ki günümüzün demokrasi kuramları arasında yer alan Realist Demokrasi Teorisi yine Schumpeter'in düşünceleri üzerine kurgulanmıştır.

Kısacası Schumpeter'in politik ekonomi analizi günümüzde hem iktisadi hem de siyasi sistemleri anlamakta yardımcı olmaktadır. Yirminci yüzyılın en önemli sorularından biri olan sosyalizme geçiş ona göre ancak elitler vasıtasıyla gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda, yirmi birinci yüzyılda sosyalist topluma geçiş sorusu birçoklarına göre geçerliliğini kaybetmiş gibi gözükse de, bilhassa liberalizmin girdiği krizler alternatif modellerin yeniden sorgulamasına yol açmaktadır. Geçiş ise Schumpeterci anlayışa göre ancak ve ancak elitler aracılığı ile-ya toplumsal işlevini tam anlamıyla yerine getiremediği için, ya da bu işlevi, nihayetinde kendi konumunun altını oycak kadar başarılı bir şekilde yerine getirdiği için- mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Best H (2010) Associated Rivals: Antagonism And Cooperation In The German Political Elite. In: Best H and Higley J (eds) *Democratic elitism: New theoretical and comparative perspectives*. Leiden [u.a.], Birmingham, AL, USA: Brill; EBSCO Industries, Inc, pp. 97–116.
- Best H and Higley J (2010) Introduction: Democratic Elitism Reappraised. In: Best H and Higley J (eds) *Democratic elitism: New theoretical and comparative perspectives*. Leiden [u.a.], Birmingham, AL, USA: Brill; EBSCO Industries, Inc, pp. 1–22.
- Boldrin M (2009) Growth and Cycles, in the Mode of Marx and Schumpeter. *Scottish Journal of Political Economy* 56(4): 415-442.
- Burton MG and Higley J (1987) Elite Settlements. *American Sociological Review* 52(3): 295–307.
- Burton MG and Higley J (2001) The Study of Political Elite Transformations. *International Review of Sociology* 11(2): 181–199.
- Callari, A (1988) Some Developments in Marxian Theory Since Schumpeter. In: William O. Thweatt (ed) *Classical political economy: A survey of recent literature*. New York: Springer Science+Business Media, pp. 227-258.
- Cunningham F (2001) Democratic Theory. In: Smelser NJe and Baltes PBe (eds) *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*: Amsterdam, New York: Elsevier, pp. 90–96.
- Cunningham F (2002) *Theories of democracy: A critical introduction*. London: Routledge.
- Downs A (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Elliott JE (1983) Schumpeter and Marx on Capitalist Transformation. *The Quarterly Journal of Economics* 98(2): 333-336.
- Elliott JE (1994) Joseph A. Schumpeter and The Theory of Democracy. *Review of Social Economy* 52(4): 280–300.
- Engelstad F (2010) Democratic Elitism–Conflict and Consensus. In: Best H and Higley J (eds) *Democratic elitism: New theoretical and comparative perspectives*. Leiden [u.a.], Birmingham, AL, USA: Brill; EBSCO Industries, Inc, pp. 61–78.
- Field GL and Higley J (1973) *Elites and Non-Elites: The Possibilities and Their Side Effects*. Andover: Warner Modular Publications.
- Field GL, Higley J and Burton MG (1990) A New Elite Framework for Political Sociology. *Revue européenne des sciences sociales* 28(88): 149–182.
- Foster JB (1984) The Political Economy of Joseph Schumpeter: A Theory of Capitalist Development and Decline. *Studies in Political Economy: A Socialist Review* 15(1): 5-42.
- Friedman M (1962) *Capitalism and Freedom*. Chicago: Chicago University Press.
- Graham K (1993) Schumpeter’s Critique of Marx: A Reappraisal. *European Journal of Political Research* 23: 225-243.
- Güler Aydın D (2018) J. A. Schumpeter’in İktisat Sosyolojisi: Emperyalizmler, Toplumsal Sınıflar ve Kurumsal Dönüşüm. In: Eren AA and Kirmızıaltın E (eds) *İktisat Sosyolojisi: Kurucu Düşünürler ve İktisat Okulları Özelinde Bir Çalışma*. Ankara: Heretik Yayıncılık, pp. 303–324.
- Haan J de and Sturm J-E (2003) Does more democracy lead to greater economic freedom? New evidence for developing countries. *European Journal of Political Economy* 19(3): 547–563.
- Higley J and Burton MG (2006) *Elite foundations of liberal democracy*. Lanham, Md., Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hoselitz B (1951) *Introduction to Imperialism and the Social Classes*. New York: Augustus M. Kelley Publications.
- Körösényi A (2010) Beyond the Happy Consensus about Democratic Elitism. In: Best H and Higley J (eds) *Democratic elitism: New theoretical and comparative perspectives*. Leiden [u.a.], Birmingham, AL, USA: Brill; EBSCO Industries, Inc, pp. 43–60.
- Kurz HD (2013) Schumpeter and Marx: A Comment on a Debate. *Industrial and Corporate Change* 22(2): 577–584.
- Kurz HD (2017) *İktisadi Düşünce Tarihi*. Çev: Bilir H and Değirmenci E. Ankara: Heretik Yayıncılık.

- Mackie G (2009) Schumpeter's Leadership Democracy. *Political Theory* 37(1): 128–153.
- Manin B, Przeworski A and Stokes SC (1999) Elections and Representations. In: Przeworski A, Manin B and Stokes SC (eds) *Democracy, Accountability, and Representation*: Cambridge: Cambridge University Press, pp. 29–54.
- Marx K and Engels F (2008) *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*. Çev: Satlıgan N, Ağaoğlu T, Göçmen O and Alpagut Ş. İstanbul: Yordam Kitap.
- Medearis J (1997) Schumpeter, the New Deal, and Democracy. *The American Political Science Review* 91(4): 819–832.
- Medearis J (2001) *Joseph Schumpeter's two theories of democracy*. Cambridge, Mass., London: Harvard University Press.
- Medearis J (2009) *Joseph A. Schumpeter*. New York: Continuum.
- Mosca G (1939) *The Ruling Class*. New York, London: McGraw - Hill Book Company.
- Ober J (2018) Joseph Schumpeter's Caesarist Democracy. *Critical Review* 29(4): 473–491.
- Pakulski J (2012) The Weberian Foundations of Modern Elite Theory and Democratic Elitism. *Historical Social Research* 37(1): 38–56.
- Pareto V (1968) *The Rise and Fall of Elites*. Michigan: Bedminster Press.
- Piano N (2018) "Schumpeterianism" Revised: The Critique of Elites in Capitalism, Socialism and Democracy. *Critical Review* 29(4): 505–529.
- Przeworski A, Manin B and Stokes SC (eds) (1999) *Democracy, Accountability, and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rahim E (2009) Marx and Schumpeter: A Comparison of their Theories of Development. *Review of Political Economy* 21(1): 51-83
- Rode M and Gwartney JD (2012) Does democratization facilitate economic liberalization? *European Journal of Political Economy* 28(4): 607–619.
- Rousseau J-J (2002) *The social contract: And, The first and second discourses / Jean-Jacques Rousseau ; edited and with an introduction by Susan Dunn ; with essays by Gita May ... [et al.]*. New Haven, London: Yale University Press.
- Schumpeter JA (1928) The Instability of Capitalism. *The Economic Journal* 38(151): 361–386.
- Schumpeter JA (1931) *Theorie der wirtschaftlichen entwicklung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schumpeter JA (1934) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. New York: Oxford University Press.
- Schumpeter JA (1951) *Imperialism And The Social Classes*. Augustus M. Kelley Publications.
- Schumpeter JA (1991) The Crisis of the Tax State. In: Schumpeter JA and Swedberg R (eds) *The economics and sociology of capitalism*: Princeton, N.J.: Princeton University Press, pp. 99–140.
- Schumpeter JA (1997) *Ten great economists: From Marx to Keynes*. London, New York (N. Y.): Routledge.
- Schumpeter JA (2014) *Capitalism, socialism, and democracy*. London, New York (N. Y.): Routledge.
- Svolik MW (2009) Power Sharing and Leadership Dynamics in Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science* 53(2): 477–494.
- Swedberg R (1991) *Joseph A. Schumpeter: His Life and Work*. Cambridge: Polity Press.
- Taylor OH (1951) Schumpeter and Marx: Imperialism and Social Classes in the Schumpeterian System. *The Quarterly Journal of Economics* 65(4): 525-555.
- Walker JL (1966) A Critique of the Elitist Theory of Democracy. *American Political Science Review* 60(2): 285–295.
- Zuba K (2016) Power holders: one versus many: Leadership and elite theories. *Journal of Political Power* 9(2): 269–287.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).